

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ**

**И.АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ
КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ**

**Ж.БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ
КЫРГЫЗ УЛУТТУК УНИВЕРСИТЕТИ
КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ**

Д 13.20.623 диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда
УДК 37;372.8;372.882;373.1

АКМАТОВА ЧЫНАРА АСАНОВНА

**БАШТАЛГЫЧ КЛАССТАРДЫН «АДАБИЙ ОКУУ»
ПРЕДМЕТИНДЕГИ ЫРЛАРДЫ КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮККӨ
НЕГИЗДЕП ОКУТУУНУН МЕТОДИКАСЫ**

**13.00.02 – окутуу жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы
(кыргыз адабияты)**

Педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип
алуу үчүн жазылган диссертациянын

АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек – 2022

Диссертациялык иш А.Ж.Мырсабеков атындагы Ош мамлекеттик педагогикалык университетинин педагогика жана психология кафедрасында аткарылды.

Илимий жетекчи: **Момуналиев Сатканбай Момуналиевич**, педагогика илимдеринин доктору, профессор, Ош мамлекеттик университетинин филологиялык билим берүү технологиялары кафедрасынын башчысы

Расмий оппоненттер: **Акматов Кыялбек Камытович**, педагогика илимдеринин доктору, доцент, «Маариф» билим берүү комплексинин директору

Каранова Толгонай Нурбаевна, педагогика илимдеринин кандидаты, Баткен мамлекеттик университетинин Кызыл-Кыя гуманитардык педагогикалык институтунун гуманитардык факультетинин кыргыз тили жана тарых кафедрасынын доценти

Жетектөөчү мекеме: Жалал-Абад мамлекеттик университетинин башталгыч билим берүүнүн теориясы жана методикасы, педагогика жана психология кафедралары. Дареги:7156000, Жалал-Абад ш., Эркиндик, 57

Диссертациялык иш 2022-жылдын 22-апрелинде, саат 15:30да И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин, Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогикалык илимдердин доктору (кандидаты) жана психология илимдеринин кандидаты илимий даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертацияларды коргоо боюнча түзүлгөн Д13.20.623 диссертациялык кеңештин жыйынында корголот. Дареги: 720023, Бишкек ш., 10-кичирайон, Саманчин көчөсү,10- а.

Диссертацияны коргоонун жүрүшүн онлайн трансляциянын идентификациялык коду: <https://vc.vak.kg/b/d13-ouf-rc2-yug>

Диссертация менен Д13.20.623 диссертациялык кеңеши түзүлгөн И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин (дареги Бишкек ш., Раззаков көчөсү, 51), Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин (Бишкек ш., Фрунзе көчөсү, 547), Кыргыз билим берүү академиясынын (Бишкек ш., Эркиндик бульвары, 25) китепканаларынан жана <http://arabaev.kg/do.kg> таанышууга болот.

Автореферат 2022-жылдын 19-мартында таркатылды.

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы, педагогика илимдеринин кандидаты, доцент:

 Омурбаева Д.К

ИЗИЛДӨӨНҮН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Адамзат коому пайда болгондон тартып эле адабият адамдардын ички сезимин, туюмун башка адамдарга сөз аркылуу, сөздүн күчү менен жеткирүүдө кызмат кылып келет. Балдар ырлары – бул кыргыз балдар адабиятынын өзгөчөлүгү, ал жөнөкөйлүгү, түшүнүктүүлүгү, балдар дүйнөсүнө жакындыгы, бийик идеялары, баланын жашына жараша күчтүү тарбиялык потенциалы менен айырмаланат. Балдар ырлары башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметине адабий көркөм чыгармаларга коюлган белгилүү бир талаптарга ылайык киргизилет. Ал ырлар баланын жаш курагына ылайык келип, окууга, жаттоого жана түшүнүүгө оңой, сюжети, композициясы, көркөм тили боюнча жөнөкөй болуп, окуучулардын руханий-адеп-ахлактык сапаттарын калыптандырып, алардын сезимдерин, эстетикалык табитин өөрчүтүшү керек. Мына ушундай шартта КР Президенти С.Н.Жапаров «Инсандын руханий-адеп-ахлактык өнүгүүсү жана дене тарбиясы» жөнүндөгү жарлык чыгарып, жаштарды улуттук асыл нарктар менен тарбиялоого өзгөчө басым жасады.

Кыргыз адабиятындагы поэтикалык чыгармалардын жанрдык өзгөчөлүктөрү, идеялары, темалары, кыргыз акындарынын ырлары ХХ кылымдын 20-30-жылдарынан баштап ата мекендик адабият таануучулар тарабынан изилденип келүүдө. Мектепте кыргыз адабиятын окутуу методикасынын калыптанышынын жана өнүгүшүнүн алгачкы кадамдарынан тартып поэтикалык чыгармалар 1-класстан баштап кыргыз тили жана адабияты боюнча окуу китептерине киргизилген. Кыргызстанда окумуштуу-адабияттаануучулар жана методист-изилдөөчүлөр тарабынан жогорку окуу жайларында, мектепке чейинки мекемелерде жана жалпы билим берүүчү мектептерде ырларды окутуу методикасы боюнча диссертациялык изилдөөлөр жүргүзүлдү (Абдраева Н.Э., Батаканова С.Т., Каранова Т.Н., Миңбаева К.Б., Момуналиев С.М., Муратов А.Ж., Рахимова М.Р., Рысбаев С.К., Сакиева С.С., Саттарова А.Т., Токтомаматов А.Д. ж.б.). Булардын ичинен С.С.Сакиеванын докторлук диссертациясы «Башталгыч мектепте адабий окууга үйрөтүүнүн педагогикалык негиздери» деп аталып, анда адабий окууга үйрөтүү проблемасы жалпы каралып, ичинде «Адабий окуу» предметиндеги айрым ырларды окутууга арналган учурлар кездешет, К.Б.Миңбаеванын кандидаттык диссертациясы «Азыркы кыргыз балдар акындарынын чыгармаларындагы педагогикалык идеялар жана аларды окуп-үйрөнүүнүн жолдору» деп аталат жана анда Т.Самудинов, Б.Асаналиев жана К.Жунушевдин балдар ырларындагы педагогикалык ойлор тууралуу айтылып, аларды жогорку окуу жайларында окутуунун методикасы сунушталат. Биздин ишке бир топ жакын эмгек А.Т.Саттарованын «Балдар ырларын мектепте окутуунун технологиялык негиздери» деп аталган докторлук диссертациясы. Анда орто мектептин

1-7-класстарында балдар ырларын окутуунун жалпы эле технологиялары каралып, атайын «Адабий окуу» предметине басым жасалган эмес.

Ошону менен бирге, Кыргызстандын мектептеринде жана ЖОЖдорунда поэтикалык чыгармаларды окутууга арналган илимий-методикалык эмгектерди талдоо, башталгыч класстардын «Адабий окуу» предмети боюнча заманбап мамлекеттик билим берүү стандарттарынын жана программаларынын талаптарына ылайык компетенттүүлүктүн негизде ырларды окутуу көйгөйү дагы деле болсо актуалдуу бойдон калуусун көрсөтөт. Жогоруда белгиленген абалды чечүү изилдөөнүн **проблемалуулугун** аныктап, темабызды **«Башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметиндеги ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун методикасы»** деп атадык.

Теманын ири илимий программалар (долбоорлор) же негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы. Диссертация «Кыргыз Республикасынын жарандарын, жаш муундарын рухий-адептик, патриоттук жактан тарбиялоо концепциясы» аттуу нормативдик документтин идеяларын ишке ашыруу жана ОшМПУнун педагогика жана психология кафедрасынын илимий-изилдөө иштери менен байланышат.

Изилдөөнүн максаты: башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметиндеги ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутуу ыкмасын иштеп чыгуу жана анын натыйжалуулугун текшерүү.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Изилдөө боюнча философиялык, педагогикалык, психологиялык, адабий жана илимий-методикалык эмгектерди талдоо.

2. Башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметин окутуу методикасы боюнча окуу-ченемдик документтерди (мамлекеттик стандарттар, программалар, окуу китептери, окуу-методикалык куралдар ж.б.) талдоо. «Адабий окуу» предмети боюнча компетенттүүлүктүн негизинде балдар ырларын окутуунун заманбап максаттарын аныктоо.

3. Башталгыч класстарда компетенттүүлүктүн негизинде ырларды окутуунун салттуу жана инновациялык методикалык ыкмаларынын, усулдарынын, түрлөрүнүн жана каражаттарынын комплексин иштеп чыгуу. Башталгыч класстарда компетенттүүлүккө негизделген ырларды окутуунун моделин жана окуучулардын балдар ырларын өздөштүрүү боюнча баалоо критерийлерин иштеп чыгуу.

4. Педагогикалык эксперименттин жүрүшүндө башталгыч класстарда ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун иштелип чыккан методикасынын натыйжалуулугун аныктоо. Алынган натыйжаларды мектеп практикасында колдонуу үчүн методикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык маанилүүлүгү: башталгыч класстарда биринчи жолу «Адабий окуу» предметинде ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун методикасы (салттуу жана инновациялык ыкмалардын, формалардын, методдордун жана каражаттардын комплекси) илимий психологиялык-педагогикалык технологиялардын жана методикалардын заманбап жетишкендиктерин эске алуу менен иштелип чыккандыгы жана педагогикалык эксперименттин жүрүшүндө анын натыйжалуулугу аныкталгандыгы.

Изилдөөнүн практикалык мааниси: Изилдөөнүн жыйынтыктары: а) башталгыч класстардын «Адабий окуу» предмети боюнча мамлекеттик стандарттарды жана программаларды, окуу китептерин жана окуу куралдарын өркүндөтүүдө жана иштеп чыгууда; б) филологиялык жана педагогикалык факультеттерде кыргыз адабиятынын методикасын окутуу курсунда; в) башталгыч мектептин мугалимдеринин квалификациясын жогорулатуу, даярдоо жана кайра даярдоо курстарында; г) башталгыч мектептин окуучуларына ырларды окутуу боюнча аудио жана видео материалдарды иштеп чыгууда колдонулат.

Коргоого коюлуучу диссертациянын негизги жоболору:

1. Башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметинде ырларды окутуунун изилденүүчү проблемалары боюнча илимий-методикалык, психологиялык-педагогикалык адабияттарды изилдөө, талдоо жана жалпылоо илимий-педагогикалык багыттардын жана илимий-методикалык технологиялардын заманбап жетишкендиктерине ылайык 2-4-класстарда ырларды окутууну компетенттүүлүктүн негизинде жүргүзүү керектигин көрсөтүп турат. Окутуунун билим берүүчү, тарбиялоочу жана өнүктүрүүчү максаттарды ишке ашырууда ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутуу натыйжалуу жана эффективдүү каражат болушу мүмкүн.

2. Башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметин өркүндөтүүгө биз сунуш кылган башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметинде ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун методикасын, окутуунун салттуу жана инновациялык усулдарынын, формаларынын, каражаттарынын жана ыкмаларынын комплексин, башталгыч класстын окуучуларынын коммуникативдик-сүйлөө, этномаданий, адабий-теориялык компетенттүүлүктөрүн, ырларды өздөштүрүү боюнча баалоо критерийлерин, мугалим-практиктер үчүн методикалык сунуштардын негизинде ырларды окутуунун моделин, аудио, видео материалдарды иштеп чыгуу жана окутуу практикасына сунушталган окутуунун салттуу жана инновациялык ыкмаларын киргизүү. «Адабий окуу» предмети боюнча жаңы стандарттарды, программаларды, окуу китептерин иштеп чыгуу жана өркүндөтүү.

3. Башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметинде ырларды компетенттүүлүккө негиздеп өздөштүрүү, биз жүргүзгөн изилдөө көрсөткөндөй, окуучулардын коммуникативдик-сүйлөө, этномаданий, адабий-теориялык жана башка компетенттүүлүктөрдүн өнүгүшүнө өбөлгө түзөт. Башталгыч класстардын тажрыйбасында иштелип чыккан жана сыналып чыккан ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутуу методикасынын натыйжалуулугу жөнүндө Кыргызстандын 6 мектебинен 782 окуучуну камтыган педагогикалык эксперименттин (аныктоочу, калыптандыруучу жана текшерүүчү этаптардын) жыйынтыктары күбөлөндүрөт жана башталгыч класстын окуучуларын руханий-адеп-ахлактык, эстетикалык жактан тарбиялоого, алган билимдерин турмушта колдоно билүүгө да өбөлгө түзөт.

Издөнүүчүнүн жеке салымы: Башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметинде ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун методикасын иштеп чыгуу; педагогикалык эксперименттин жүрүшүндө ырларды окутуунун методдорунун, каражаттарынын, формаларынын жана ыкмаларынын натыйжалуулугун аныктоо; башталгыч класстарда ырларды компетенттүүлүктүн негизинде окутуунун моделин, окуучулардын ырларды өздөштүрүү боюнча баалоо критерийлерин, 2-4-класстар үчүн сабактардын иштелмелеринин циклин, окутуунун практикасына сунушталган окутуунун салттуу жана инновациялык ыкмаларын киргизүү боюнча методикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Изилдөөнүн жыйынтыктарынын тастыкталышы: Изилдөөнүн жүрүшү жана жыйынтыктары 2012-2021-жылдардын арасында Ош мамлекеттик педагогикалык университетинде ж.б. окуу жайларда өткөн илимий-практикалык республикалык жана эл аралык конференцияларда КБАнын, Ж.Баласагын атындагы КУУнун, И.Арабаев атындагы КМУнун алдындагы диссертациялык кеңеште алдын ала коргоодо талкууланды.

Изилдөөнүн жыйынтыктарынын жарыяланышы: Изилдөөбүздүн темасы боюнча жана анын жыйынтыктары ««Адабий окуу» сабагында ырларды окутуунун технологиялары» деген аталыштагы методикалык курал, 15 илимий макала жарыяланды. Анын ичинен РИНЦ статусу бар 5 макала эл аралык басылмаларда басылып чыкты.

Изилдөөнүн түзүлүшү: Эмгектин жалпы бети – 165, пайдаланылган адабияттардын тизмеси – 173, таблицалар – 20, сүрөттөр – 2.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

«Башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметиндеги ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун теориялык-методологиялык проблемалары жана изилдениш тарыхына обзор» деп аталган биринчи баптын *«Азыркы учурда башталгыч класстарда «Адабий окуу» предметинде*

ырларды окутуунун максаты, милдеттери жана негизги парадигмалары» деп аталган биринчи параграфында азыркы учурдун өзгөчөлүктөрү, дүйнөлүк цивилизациянын адамдын аң-сезимине, жүрүш-турушуна тийгизген таасирине токтолдук жана мына ушул процесстеги көркөм адабияттын, анын ичинде балдар ырларынын маанисин ачып бердик. Балдардын руханий-адептик жактан тарбияланышында, эстетикалык табитинин калыптанышында II-IV класстарда окутулган «Адабий окуу» предметиндеги балдар үчүн жазылган же оозеки чыгарылган ырлардын мааниси өзгөчө жогору.

Илимий-методикалык жана психологиялык-педагогикалык адабиятты талдоо көрсөткөндөй, «Адабий окуу» предметине киргизилген балдар ырларын окутуу өзгөчө көрсөтүлөт. Бул багытта А.Үсөнбаевдин «Комузум», Т.Үмөталиевдин «Нооруз», Ж.Исабаеванын «Соң-Көл жайлоосунда», «Күн менен торгой», Д.Жамансартованын «Азаматсың, жылкычы» ж.б. ырларды талдоо процессине анализ жүргүздүк. Адабият аркылуу, анын ичинде балдар ырлары аркылуу башталгыч класстын окуучулары төмөнкүлөрдү үйрөнөт: көркөм адабияттын негизги өзгөчөлүктөрүн, балдар ырларынын табиятын өздөштүрөт; ыр (поэзия) формасындагы текст менен кара сөз (проза) формасындагы тексттин сырткы өзгөчөлүктөрүн андап билет; ыр жана анын мазмуну аркылуу балдар дүйнөнү, турмушту таанып билишет; ырдагы автордук позицияга карата өз оюн айтып, өз пикирин билдирүү компетенттүүлүгүнө ээ болот; балдар ырлары аркылуу өз турмушун, жанындагы жакын адамдарынын турмушун салыштырат; ырларды окуу аркылуу эмоционалдык сезимдери жогорулайт; балдар ырлары менен таанышууда окуучулардын эстетикалык табити кылыптанып, жогорулайт; ырларды үйрөнүү процессинде башталгыч класс окуучуларынын сөз байлыктары жогорулап, байланыштуу речь түзүү маданияты өсөт ж.б.

1.2-параграфта «Компетенттүүлүккө негиздеп окутуу» түшүнүгүнүн теориялык проблемалары деп аталып, анда «компетенттүүлүк» деген түшүнүк ар түрдүү илимдердин объектилерине таянылуу менен чечмеленип, анын негизги белгилери көрсөтүлөт. «Компетенттүүлүк» жана «компетенция» түшүнүктөрүн чет өлкөлүк жана ата мекендик окумуштуулар изилдеген (Дж.Равен (2002), Р.Уайт, Д.Хаймс, Н.Хомский, В.И.Байденко, Л.И. Берестова, И. А. Зимняя, Н. В. Кузьмина, А. К. Маркова, А. В. Хуторской, А. Асипова, Б. М. Акматова (2017), Н.А.Ахметова, К. А. Биялиева, К. Д. Добаев, М. Х. Манликова, А. Ж.Муратов (2013), С. К. Рысбаев (2014)). Бул ыкманы орус педагог-дидакттар (М.Н.Скаткин, И. Я. Лернер (1981), В. В. Краевский, Г. П. Щедровицкий, В. В. Давыдов ж. б.) да карашкан. Кыргызстандык адабият таануучу жана методист А.Муратовдун пикири боюнча “адабиятты окутууда окуучуларга билим, ык-машыгуу, көндүмдөрдү берүү керек, дал ошол нерсе алардын адабий-теориялык компетенттүүлүгүн негиздейт. Ошондой

компетенттүүлүккө ээ болгон мектеп бүтүрүүчүсү ар кандай адабий чыгармаларды түшүнүү, талдоо, интерпретациялоо жөндөмдүүлүгүнө ээ болуп гана калбастан, чыгармадан алган эстетикалык, этикалык байлыктарды жеке турмушунда колдоно билүүгө жетишет» [А.Муратов, К.Исаков. – Б.: Айат, 2012. – 264-б.].

«Адабий окуу» предметинин негизги предметтик компетенттүүлүктөрү тыбыш жана тамгаларды өз практикасында туура колдоно алуу компетенттүүлүгү, аларды туура колдоно билген окуучу текстти окуй алуу компетенттүүлүгүнө ээ болот да, өз курагына ылайыкталып түзүлгөн же адаптацияланган тексттерди, анын ичинде балдар ырларын үн кубултуп, көркөм окуй алат, бул болсо алардын ошол тексттеги сөздөрдүн маанисин түшүнүү, кебинде мурда кездешпеген жаңы сөздөрдү кабыл алуу жана алар менен иштей алуу компетенттүүлүгүн калыптайт. Мындай компетенттүүлүккө жетишкен окуучулар сүйлөмдөрдү жана текстти өзгөртүп түзө алат, аларга жөнөкөй план коё билет, поэзия түрүндөгү ырдын мазмунун оозеки айтып берет, түшүнгөнүн жаза билет. Бул болсо адабий-теориялык түшүнүктөр менен иштей алуу компетенттүүлүктөрүн калыптайт, б.а., ыр менен кара сөздүн айырмасын билет, ырдагы уйкаштыктарды табат, ырдын муун санын эсептейт, муунактарга, куплеттерге ажырата билет.

«Башталгыч класстардагы кыргыз тил жана окуу боюнча предметтик стандартында» адабий окуу жана кыргыз тили предметтеринин компетенттүүлүктөрү боюнча мындай талаптар коюлган: «Компетенттүүлүк – бул адамдын тиешелүү билимдеринин, билгичтиктеринин элементтерин жана иш-аракеттеринин ыкмаларын белгилүү бир кырдаалда (окуу, турмуштук, кесиптик) өз алдынча колдоно алуу жөндөмдүүлүгү. Кыргыз тил жана окуу предметин окутууда эки түрдүү компетенттүүлүк тууралуу сөз болот. Биринчиси – негизги компетенттүүлүктөр. Алар «Кыргыз Республикасында жалпы орто билимдин мамлекеттик билим берүү стандарты» (КР Өкмөтүнүн 21.07.14. №403 токтому) менен аныкталып, алардын үч деңгээли көрсөтүлгөн, алар: 1) Маалыматтык компетенттүүлүк. 2) Социалдык-коммуникациялык компетенттүүлүк. 3) Өз ишин уюштуруу жана көйгөйлөрүн чечүү компетенттүүлүгү. Экинчиси – предметтик компетенттүүлүктөр. Алар башталгыч билим берүүнүн өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен төмөнкүчө аныкталды: 1. Тыбыш жана тамга менен иштей алуу компетенттүүлүгү (К1). 2. Окуй алуу компетенттүүлүгү (К2). 3. Сөз байлыгы менен иштей алуу компетенттүүлүгү (К3). 4. Сүйлөм, текст менен иштей алуу компетенттүүлүгү (К4). 5. Аң сезимдүү окуу, угуу жана адабий түшүнүктөр менен иштей алуу компетенттүүлүгү (К5).

С.К.Рысбаев «Кыргыз тили, адабияты мугалимине жүз кеңеш» (2014) деген китебинде кыргыз адабияты сабактарында окуучулар ээ болуучу предметтик компетенттүүлүктөргө төмөнкүлөрдү көрсөтөт:

1. Адабий-теориялык компетенттүүлүктөр:

- элибиздин оозеки чыгармачылыгынан: баатырдык дастандары, лиро-эпикалык поэмалары, табышмактары, жомоктору, уламыштары, макал-ылакаптары, элдик ырлары, термелери тууралуу;
- акындар поэзиясынан: андагы дидактикалык поэзиянын мыкты үлгүлөрү, алардын мазмуну, таалим-тарбия идеялары тууралуу;
- профессионалдык жазма адабиятыбыздын эң мыкты үлгүлөрүнөн болгон аңгемелер, тамсилдер, поэзиялык чыгармалар, романдар, драмалар, эсселер ж.б. жөнүндөгү мазмундук-тематикалык билимдерге ээ болуу.

2. Маданий компетенттүүлүктөр:

- адабий чыгармалардын идеялык-тематикалык табияты, образдар системасы аркылуу элдин жан дүйнөсүн, философиясын, улуттук психологиясын, эстетикалык-нравалык идеалдарын, менталитетин үйрөнүү, алар аркылуу чыгармадагы көркөм образдын негизинде ала турган тарбиялык таасирин талдай билүүгө машыгуу.

3. Когнитивдик (т.а., таанып-билүүчүлүк) компетенттүүлүктөр:

- адабий чыгарманын сюжети аркылуу элдин өткөн турмушун таанып-билүү;
- адабий чыгарманын бай мазмуну аркылуу элдин салт-санаасын таанып-билүү;
- каармандар, алардын образдары аркылуу тарыхый инсандарын таанып-билүү;
- идеялык мааниси аркылуу элдин дүйнөгө болгон көз карашын, келечек идеалдарын таанып-билүү;
- адабий чыгарманын тили аркылуу элдик тилди, анын маани-мазмунун, корун, байлыгын, анын өнүгүү, калыптануу жолун ж.б. таанып билүү».

«Компетенттүүлүккө негизделген окутуунун» түшкү максаты ар бир сабакта мугалим тарабынан максаттуу түрдө түзүлөт. Бул талаптарды ишке ашыруу үчүн ырларды окутуунун окуу программасы адабий-дидактиканын заманбап талаптарына ылайык компетенттүүлүктүн негизинде иштелип чыгышы керек.

Ушуга байланыштуу башталгыч класстардын «компетенттүү» окуучусу берилген материалды кабыл алат, билет, түшүнөт жана алган билимдерин өз иш-аракеттеринде колдоно алат. Бул үчүн башталгыч класстын окуучулары төмөнкү компетенцияларга ээ болушу керек: а) ырдын текстин үн чыгарып жана өз алдынча окуй билүү; б) окуганын түшүнүү; в) окуган мазмунун өз сөзү менен айтып берүү; г) окуган ыр боюнча баяндама жана мини эссе (дил баян)

жаза билүү (4-класста); д) текстти экспрессивдүү жатка окуй билүү; ж) поэманын таасирлерин жашоодо колдонууга аракет кылуу; з) окуунун негизинде сөз байлыгын өстүрүү; и) текстти бөлүктөргө бөлүп, теманы аныктай билүү; к) план түзө билүү; н) бири-бирине суроолорду бере билүү жана окулган текст боюнча жооп берүү.

«Баиталгыч класстардын «Адабий окуу» предметинде ырларды окутуунун жана анын изилденишинин тарыхына обзор» деп аталган 1.3-параграфы балдар адабиятынын, анын ичинде балдар ырларынын спецификасын жана классификациясын ачып берүү менен башталат.

Кыргыз балдар поэзиясын үйрөнүү, балдар ырларын окутуу XIX кылымдын экинчи жарымында жана XX кылымдын биринчи чейрегинде диний медреселерден башталган. Кыргыз акындары Молдо Кылыч, Жеңижок, Нурмолдо, Молдо Нияз, Тоголок Молдо ырларын жазуу түрүндө кол китеп кылып алып, талабаларга тараткан, алардын ичинде атайын балдар үчүн жазылган поэтикалык ырлар да орун алган.

Кийин кыргызча биринчи көркөм китеп 1911-жылы Э.Арабаев демилге кылып, Молдо Кылычтын казалдарын «Кысса-зилзала» деген ат менен Уфа шаарынын «Шарк» басмасынан чыгарат. Ал эми 1924-жылы Э.Арабаев «Кыргыз алиппеси» аттуу кыргыз тилиндеги биринчи окуу китебин бастырат.

XX кылымдын 20-30-жылдарында К.Тыныстановдун, Э.Арабай уулу менен К.Карасай уулунун авторлогунда хрестоматия окуу китептери жарык көрүп, ал китептерге киргизүү үчүн жазма адабиятыбыздын алгачкы карлыгачтары окуп үйрөнүү багытындагы ырларды атайын жазып беришет жана балдар адабиятынын өнүгүшүнө салымдарын кошот.

Андан ары эмгекте мына ушул процесстин эволюциялык жолу көрсөтүлөт, балдар ырларынын тематикалары, алардын коомдук-социалдык турмушка жана партиялык саясатка карата өзгөрүп отурушу, ар бир программанын оң жана терс жактары сыпатталат. Балдар ырларын окутуу боюнча методист-окумуштуулардын эмгектери (К.Сартбаев, С.Сакиева, С.Рысбаев, А.Сатгарова, А.Токтомаматов ж.б.), ошондой эле негизги илимий-методикалык багыттар талданат.

«Баиталгыч класстардын «Адабий окуу» предметиндеги ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун методологиялык негиздери» деп аталган 1.4-параграфта илимий изилдөөбүзгө методологиялык таяныч боло турган жалпы дүйнөлүк, советтик, орусиялык жана кыргызстандык окумуштуулардын философиялык, эстетикалык, педагогикалык, психологиялык, адабияттаануучулук эмгектерине обзор берип, алардын кандай багыттарын бул эмгегибизде кандайча пайдаланганыбызды системалуу көрсөтүк.

Демек, диссертациялык изилдөөнүн биринчи бөлүмүндөгү теорияны аныктоого, тарыхый эволюцияны карап чыгууга жана талдоого, көйгөйдүн азыркы абалын мүнөздөөгө, илимий изилдөөбүздүн методологиялык негиздерин аныктоого, алынган материалдарды системалаштырууга жана жалпылоого арналган материалдар төмөнкү тыянактарга алып келет жана башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметинде ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун методикасын иштеп чыгуу үчүн төмөнкүлөр зарыл: «Адабий окуу» предметинде ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутууну изилдөөнүн методологиялык негиздерин аныктоо; «Адабий окуу» предметинде компетенттүүлүктүн негизинде ырлардын тектик, түрлүк, жанрдык, тилдик өзгөчөлүктөрүн, тематикалык багыттарын аныктоо; балдар ырларынын авторлорунун чыгармачылык индивидуалдуулугун пайдалануу; сабактарда окуучулардын курактык жана психологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алуу; балдар ырларын окуп жатканда компетенттүүлүктүн негизинде окутуунун салттуу жана инновациялык методдорунун комплексин иштеп чыгуу; балдар ырын окуп үйрөнүү менен анын азыркы коомдогу өзгөрүүлөр, балдардын жеке жашоосу, социалдык процесстер ж. б менен байланыштыруу.

Экинчи бап «Башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметиндеги ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун методикасы боюнча илимий изилдөөнүн материалдары жана методдору» деп аталуу менен изилдөөнүн материалдары жана методдору, эксперименттик материалдардын мазмуну, критерийлери, эксперименттик методдун уюштурулушу, анын жүрүшү жана жыйынтыктары кирди.

Башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметинде ырларды окутуу аркылуу окуучулардын компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу боюнча илимий изилдөө ишинин максатын жана аны ишке ашырууга карата коюлган милдеттерди ачык, так жана натыйжалуу ишке ашыруу үчүн изилдөөнүн объектиси жана предмети төмөнкүдөй аныкталды.

Изилдөөнүн объектиси: башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметин окутуунун методикасын өркүндөтүү процесси.

Изилдөөнүн предмети: башталгыч класстарда (II-IV класстар) «Адабий окуу» предметиндеги балдар ырларын компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун методикасы.

«Адабий окуу» предмети боюнча окуу-ченемдик документтерге (окуу пландарына, окуу программаларына, окуу китептерине) «Адабий окуу» китептеринде берилген балдар ырларынын темасы жана мазмуну, балдар ырларынын идеялары талданат; балдар ырларын окутуунун бир кылымдык тарыхый эволюциясы каралат.

«Илимий изилдөө материалдары» деген экинчи главанын 2.1-параграфында мыйзамдык жана окуу-ченемдик документтер анализденет:

«Кыргыз Республикасынын Билим берүү жөнүндө Мыйзамы», башталгыч класстардын «Адабий окуу» предмети боюнча мамлекеттик стандарттар, «Адабий окуу» боюнча окуу программалары, окуу китептери, окуу жана методикалык колдонмолор, башталгыч класстарда окууга сунушталган балдар ырлары. Биз башталгыч класстардын (2-4-класстар) «Адабий окуу» предмети боюнча КР ББЖИМи тарабынан сунушталган төмөнкү авторлордун окуу китептерин талдадык:

➤ **II класстар:** 1) А. Токтомаматов ж.б. «Адабий окуу». 2) Б. Абдухамидова, С. Рысбаев, К. Ибраимова «Адабий окуу».

➤ **III класстар:** 1) А. Токтомаматов ж.б. «Адабий окуу». 2) Б. Абдухамидова, С. Рысбаев, К. Ибраимова «Адабий окуу».

➤ **IV класстар:** 1) А.Токтомаматов «Адабий окуу». 2) С. Рысбаев, К. Ибраимова, Б. Абдухамидова «Адабий окуу».

Демек, балдар темасына ылайык келген жана 2-4-класстар үчүн окуу китептерине кирген мектеп окуучулары үчүн балдар ырлары тандалып, талданды. Ырлар тематика жана класстар боюнча системалаштырылып берилген.

Экинчи параграф *«Илимий изилдөөнүн методдору»* деп аталып, анын биринчи бөлүгүндө изилдөө ишибизде колдонгон теориялык методдордун колдонулуш максаты, мааниси жана технологиялары пайдаланылат. Диссертациянын негизги жоболорун иштеп чыгып, сунуштарды киргизүү үчүн изилдөөнүн методологиялык негиздерин үйрөнүү (илимий булактарды изилдөө методу), аңгемелешүү методу, окуучулардын жазуу жумуштарын анализдөө, окуучулардын чыгармаларын талдоо, анкеттөө, байкоо, тажрыйбаларды талдоо жана жыйынтыктоо, ыр жаздыруу, моделдештирүү методун колдондук. Аларды кандай учурда колдонгондугубуз ушул бөлүмдө чагылдырылды. Мисалы, ыр жаздыруу методу. Окуучуларга ыр формасынын өзгөчөлүктөрүн, андай чыгармалардын кара сөз (проза) жана драма тегиндеги чыгармалардын бөтөнчөлүктөрүн түшүндүрүү үчүн ыр жазууну практикалоонун мааниси чоң. Бул методдо балдар ырдагы уйкаштык (рифма), ыргак (ритм), куплет, муун саны, муунак сыяктуу адабий-теориялык түшүнүктөргө ээ болот, сүйлөмдөгү сөздөрдүн орун тартибинин бузулушун (баяндоочтун ээден мурда келип калышы). Эгер адегенде окуучулар примитивдүү жана тавтологиялык уйкаштыктарды (аптак кар – алтын бар – жаш балдар; гүл тердик – биз келдик – жардам бердик ж.б.) колдонуп ыр жазса, бара-бара алар акындарга окшоп татаалыраак уйкаштарды колдонуп, муун сандарын сактап ырларды жазды. Мисалы:

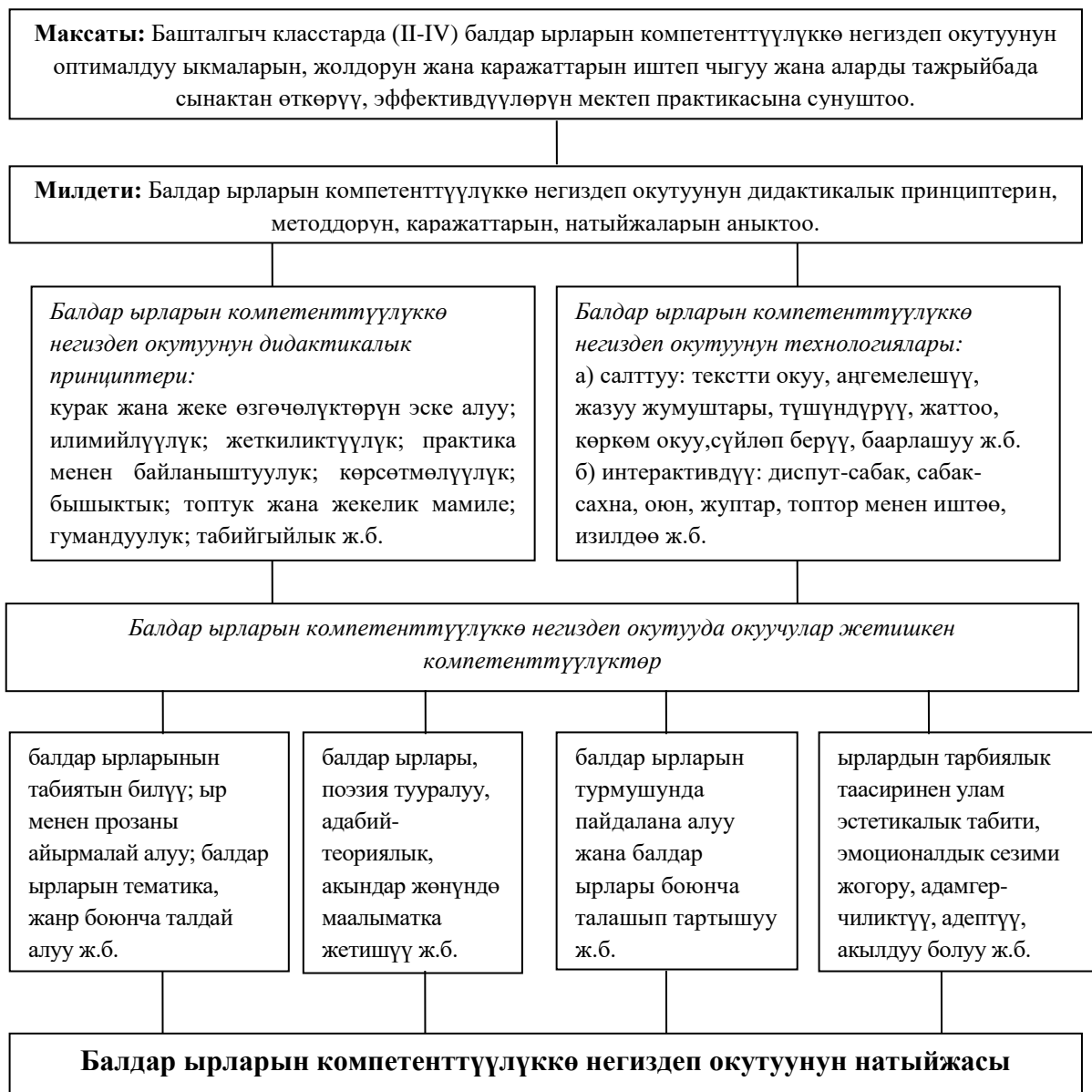
Энем менин эң күйүмдүү адамым,

Энем менен кайда болсо барамын.

Жакшы көрүп суктанып мен турамын,

Энекемдин ар бир баскан кадамын.

Моделдештирүү методунун негизинде биз балдар ырларын башталгыч класстарда окутуунун кичирейтилген үлгүсүн (моделин) жана компоненттерин көрсөттүк. Жогорудагы компоненттердин негизинде башталгыч класстарда балдар ырларын компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун модели **2.2.1. сүрөттө** көрсөтүлдү.

2.1. Сүрөт. Башталгыч класстарда балдар ырларын окутуунун модели

Балдар ырларын окутуунун иштелип чыккан методикасынын натыйжалуулугун, атап айтканда башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметинде ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун моделин аныктоо үчүн педагогикалык эксперименттерди уюштуруу жана өткөрүү боюнча дидакттардын (Н.К. Дюшеева, Н.И. Загузов, В.В. Краевский,

Н.В.Кузьмина, А.М.Новиков, Э.Мамбетакунов, А.И.Пискунов, В.М.Полонский ж.б.) эмгектерин жетекчиликке алдык.

Изилдөөнүн эксперименталдык базасы катары Ош областынын Араван районунун №2 Аман Эгенов, №10 Токтогул, Кара-Суу районунун №49 Эрнест Тельман атындагы орто мектептери, №87 Сыдык Алайчы уулу атындагы инновациялык гимназия билим берүү комплекси, Ош шаарынын Навои атындагы №18 гимназия мектеби, Баткен областынын Баткен районундагы Ж.Байжигитов атындагы орто мектептери алынды.

Педагогикалык эксперименттин аныктоочу этабы 2015-2016- жылдарда жүргүзүлдү. Мында негизинен сурамжылоо методу менен башталгыч класстарда ырларды окутуунун абалы анализденди. 6 мектептин 782 окуучусу менен жүргүзүлгөн сурамжылоо мындай милдеттерди аныктоо багытында болгон: окуучулардын окуган балдар ырларынын идеясын, темасын айтып бериши; окуучулардын өтүлгөн ырларды жатка билиши; окуучулардын ырларды талдай алышы; окуучулардын окулган ырлардан үйрөнгөн сөздүк корун оозеки жана жазуу кебинде пайдалана алуу компетенттүүлүгү; окуучулардын ыр менен кара сөздү айырмалай алуу компетенттүүлүгү.

Ушул эле максатта абалды аныктоо үчүн башталгыч класстардын мугалимдери менен да иш жүргүздүк. Андан ары биз окуучулардын балдар ырларынын тематикасын, мазмунун, лексикасын өздөштүрүүдөгү (же өздөштүрбөгөн) кыйынчылыктарды изилдедик. Бул үчүн биз иштеп чыккан критерийлер боюнча 3-5 балл алган окуучулар менен сурамжылоо жана жазуу иштерин жүргүздүк. Анын жыйынтыгы 2.1 таблицада келтирилген.

2.1. Таблица. – Окуучулардын балдар ырларын өздөштүрүүдөгү кыйынчылык жактары (төмөнкү деңгээл % менен)

мектеп	сөз байлыктары	автордук ой	каармандар	темасы
А.Эгенов ат.о.м.	28	28	17	27
Токтогул ат.о.м.	21	34	14	31
Э.Тельман ат.о.м.	24	28	19	29
С.Алайчы ат.о.м.	24	32	20	24
А.Навои ат.о.м.	22	36	23	19
Ж.Байжигитов ат.о.м.	26	32	21	21

Мындан көрүнгөндөй, жалпы өздөштүрүүсү төмөнкү деңгээлдеги окуучулардын 24,1%ы балдар ырларындагы автор колдонгон сөз байлыктарын: фразеологиялык түрмөктөрдүн, макал-ылакаптардын, антонимдердин, синонимдердин ж.б. түшүнүктөрдүн маанисин билбейт. 31,6% окуучулар ошол сунуш кылган ырлардагы негизги автордук ойду, б.а. идеяны чечмелеп бере алган эмес. 19% окуучулар ырлардагы лирикалык каарманды, же сюжеттик чыгармалардагы катышкан каармандарды мүнөздөп бере албаган. 25,1% пайыз окуучулар (төмөнкү деңгээл алган гана

окуучуларды сынакка катыштырдык) ырдын эмне жөнүндө экендигин, б.а., темасын туура аныктап бере алышкан жок. (2.2. Таблица)

2.2. Таблица. – Билим деңгээлинин көрсөткүчтөрү, компетенциялар жана негиздөөчү этапта окуучулардын балдар ырларын өздөштүрүү критерийлери (10 баллдык баалоо системасы боюнча)

№	деңгээлдер	чен-өлчөмдөрү (критерийлери)
1.	жогорку (7-10 балл)	окуучулардын окулган ырлар боюнча түшүнүктөрүнүн толук болушу; ырлардын тематикасын, идеясын билиши; айрым саптарды, куплеттерди, же ырды толук жатка айта алышы; оозеки жана сүйлөө кебинде окулган ырларды колдоно алышы ж.б.
2.	ортоңку (4-7 балл)	окуучулардын окулган ырлар боюнча түшүнүктөрүнүн болушу; ырлардын тематикасын, идеясын негизинен билиши; айрым саптарды жатка айта алышы; оозеки жана сүйлөө кебинде окулган ырларды салыштырмалуу бир аз колдоно алышы ж.б.
3.	төмөнкү (4 баллдан төмөн)	окуучулардын окулган ырлар боюнча түшүнүктөрүнүн жоктугу; ырлардын тематикасын, идеясын билбешти; саптарды, куплеттерди, же ырды толук жатка айта албашы; оозеки жана сүйлөө кебинде окулган ырларды колдоно албашы ж.б.

Педагогикалык эксперименттин экинчи этабы **калыптандыруучу экспериментте** башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметиндеги ырларды окутуу боюнча жалпы абал белгилүү болуп, проблемалар аныкталгандан кийин алты мектептеги эксперименталдык (тажрыйбалык) топторго өзүбүз экспериментатор мугалимдер менен бирге иштеп чыккан методикалык ыкмаларды, жолдорду жана каражаттарды сунуш кылдык. Алар: окутуунун жаңы интерактивдүү технологияларын сунуштоо; ырдын тексттин кайра-кайра окуунун ар кандай формаларын өркүндөтүү; сөздүк жумуштарын көп жүргүзүү; окуучулардын чыгармачылык активдүүлүгүнө кеңири мүмкүнчүлүк берүү; экспериментатор мугалимдерге адабияттын теориясы жана эстетика боюнча эмгектерди көбүрөөк сунуш кылуу; акындар менен жолугушууларды өткөрүү; балдарга балдар үчүн ыр жазуу тапшырмаларын берүү; окуу программасына, окуу китептерине кээ бир өзгөртүүлөрдү киргизүү; кошумча материалдарды көбөйтүү; кээ бир класстарга өзүбүз сабак өтүү; заманбап технологияларды (слайд, анимация, мультимедия, роликтер, интерактивдүү оюндар ж.б.) кеңири колдонуу ж.б.

Көздөгөн милдеттерге, максатка жетүү үчүн балдар ырларын төмөнкүдөй методдор менен окутуу эффективдүү экенин көрсөттүк. Текстти көркөм окуу, текстти талдоо же балдар ырларын интерпретациялоо жумуштары, балдар ырларынын негизинде иллюстрацияларды тартуу, суроо-

жооп аңгемелешүү методу, талкуу, диспут методу, ыр саптарын оңдоо методу, дил баян, эссе ж.б. жазуу иштерин аткаруу методу ж.б. (2.3. Таблица)

2.3. Таблица – Калыптандыруучу экспериментте окуучулардын ырларды өздөштүрүү боюнча билимдеринин жана компетентүүлүктөрүнүн көрсөткүчү

текшерүү тобу (ТТ)			эксперименталдык топ (ЭТ)		
төмөнкү	ортоңку	жогорку	төмөнкү	ортоңку	жогорку
33%	51%	16%	34%	49%	17%

Башталгыч класстарда ырларды окутуунун методикасын (салттуу жана инновациялык методдордун, формалардын, каражаттардын жана ыкмалардын комплекси) киргизүү жана апробациялоо боюнча окутуу-үйрөтүүчү педагогикалык эксперимент анын натыйжалуулугун көрсөттү. Биз иштеп чыккан критерийлер боюнча бааланган салыштырмалуу натыйжалар 2.4. таблицанда берилди.

2.4. Таблица - Педагогикалык эксперименттин текшерүүчү (жыйынтыктоочу) этабында окуучулардын балдар ырлары боюнча билимдеринин жана компетентүүлүктөрүнүн салыштырма көрсөткүчү (% менен)

текшерүү тобу (ТТ)			эксперименттик топ (ЭТ)		
төмөнкү	ортоңку	жогорку	төмөнкү	ортоңку	жогорку
31%	50%	19%	24%	48%	28%

Бул таблицадан көрүнүп тургандай, атайын эксперимент башталганга чейин текшерүү тобу (ТТ) менен эксперименттик топ (ЭТ) (төмөнкү деңгээл – 33% жана 34%, ортоңку деңгээл – 51% жана 49%, жогорку деңгээл – 16% жана 17%) болуп, негизинен көрсөткүч бири-бирине жакын эле болсо, эксперименттин натыйжасында анын жыйынтыгы менен көрсөткүчтөрү (төмөнкү деңгээл – 31% жана 24%, ортоңку деңгээл – 50% жана 48%, жогорку деңгээл – 19% жана 28%) болуп, биздин компетентүүлүккө негизделген методикалык сунуштар аркылуу окутуу 10%дын айланасында майнаптуу экендигин көрсөттү.

Окуучулардын ырларды өздөштүрүүлөрүн баалоо критерийлери төмөнкүлөр болду: ыр окуу маданияты; текстти көркөм окуусу; көркөм чыгарманын мазмунун түшүнүүсү; каарманды мүнөздөй алышы; пейзаж, интерьер тууралуу билүүсү; автор колдонгон көркөм сөз каражаттарын түшүнүүсү жана талдоосу; чыгарманын темасы менен идеясы жөнүндөгү түшүнүктөрү; ырдагы юмор менен сатиранын ролун (эгер колдонулса) билиши; стилистикалык каражаттар (ыргак, рифма, муун өлчөмү, строфа-ыр саптары, куплет, аллитерация жана ассонанс кубулуштары ж.б.) жөнүндө түшүнүгү; ырдын эпика же лирика экендигин билүү; ырды жанрларга (жомок, табышмак, поэма ж.б.) жана тематикаларга (Ата журт, жаратылыш, пейзаж,

достук ж.б.) ажыратуу; окуган ырга пикир айта билүү; окуган ырды башка ырлар менен салыштыруу; ырдын текстине үстүрттөн жана кеңири талдоо жасоо; текстти анализдей жана синтездей алуу; окуган чыгарма боюнча жөнөкөй жана татаал план түзүү; ырдын негизинде эссе, баяндама, дил баян жазуу; чакан ырларды жаттоо ж.б.

Ошентип, алынган натыйжалар биздин жүргүзгөн экспериментте иштелип чыккан методиканын, салттуу жана инновациялык методдордун, каражаттардын жана ыкмалардын сунуш кылынган комплекстерин пайдалануунун натыйжалуулугун тастыктады.

Үчүнчү бап «Башталгыч класстардын «адабий окуу» предметиндеги ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутууну уюштуруу» деп аталды. Анын *«Башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметиндеги ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутууну уюштуруунун ыкмалары жана жолдору»* аттуу 3.1-параграфында биринчи кезекте башталгыч класстын окуучуларынын окуу жана түшүнүү компетенттүүлүгүн калыптандыруунун жолдору, формалары жана каражаттары каралып, айрым ыкмалар жана чечимдер сунушталат.

Андан ары «Адабий окуу» предметин окуу учурунда башталгыч класстын окуучуларынын окуу түшүнүгү чыгарманын негизги идеясы жана аны ачып көрсөтүүчү бөлүктөрү аркылуу да калыптанары айтылды. Буга мисал, К.Жуманазаровдун «Нан» деген ырынын башкы темасы – нандын улуулугу, ыйыктыгы, анын идеясы – нанды сыйлоо, нанды кор кылбай, этияттык менен колдонуу. Тоголок Молдонун «Бөдөнөнүн түлкүнү алдаганы» аттуу ыр-тамсилинин темасы жаныбарлардын турмушун көрсөтүү, ал эми анын идеясы алдамчылыкка каршы күрөшүү, сен бирөөлөрдү алдап келген болсоң, акыры сени да бирөө алдап кетет деген ой.

«Адабий окуу» сабагында окуучулардын ырды окуп түшүнүүсүн калыптандыруунун дагы бир жолу – окуучулардын буга чейинки жеке тажрыйбаларын жана билимдерин активештирүү ыкмасы болуп, анын негизги учурлары чагылдырылды. Буга ББКБ таблицасы, инсерт, мен-сен-биз, мээ чабуулу, ооба/жок ырастоолору, кутудагы табышмак ж.б. ыкмалар киргендиги көрсөтүлдү.

«Адабий окуу» сабагында окуучулардын окуп түшүнүүсүн калыптандыруунун ийкемдүү, натыйжалуу ыкмасы – божомолдоо болуп, ал тексттин мазмунунун негизинде гипотеза түзүү, алдын ала баамдоо, болжолдоо жөндөмдүүлүгү экендиги, буларды чыгарманын аталышы, жанры, иллюстрациялары, ачкыч сөздөр, сөз айкаштары же сүйлөмдөр боюнча ишке ашырууга болорлугу көрсөтүлдү.

«Адабий окуу» предмети аркылуу башталгыч класс окуучуларынын окуу компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу» деген 3.2-параграфта «Адабий

окуу» предметинин негизги максаты болгон мектеп окуучуларынын окурмандык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун иштелип чыккан илимий-методикалык негиздери каралат. Бул компетенттүүлүк текстти туура, так, көркөм, аң-сезимдүү окуй алууга, окуганын түшүнүүгө, түшүнгөнүн жеке жашоосунда колдоно билүүгө жетиштирет. Эмгекте бул багытта 2-класстын «Адабий окуу» китебинин «Сөз үйрөнүп алалы» деген бөлүмүндөгү А.Кыдыровдун «Тамга кошсок же кемитсек», Т.Самудиновдун «Аралашкан ариптер», «Туурабы?» аттуу ырларды талдоого алууда башталгыч класстын окуучуларынын фонеманы кабыл алуу көндүмдөрүн жакшыртып өнүктүрүүгө колдонулган ыкмалар көрсөтүлөт.

««Адабий окуу» предметин окутууда элдик педагогиканын негизинде окуучулардын толеранттуулуктарын жана этномаданий компетенттүүлүктөрүн калыптандыруунун ыкмалары жана жолдору» аттуу 3.3-параграфта элдик педагогика аркылуу кенже класс окуучуларында толеранттуулук идеяларын калыптандыруунун жолдору баяндалат. Толеранттуулукту калыптандырууну натыйжалуу жүргүзүү үчүн окуучулардын курактык, психологиялык өзгөчөлүктөрүн, , толеранттуулукту калыптандырууну кандайча жүргүзүүнү, ал үчүн эмнелерди аткаруу керектигин аныктоо зарылдыгы жана окуу китептериндеги элдик педагогиканын каражаттарына кошумча адабияттарды пайдаланууну эске алуу керектиги айтылды.

2-класстын «Адабий окуу» китебиндеги Б.Алыкуловдун «Ынтымак» деген ырын үйрөтүү процесси бул параграфта бир кыйла кеңири чагылдырылат. Мында суроо-жооптор, «хордук окуу» эң натыйжалуу ыкмалардын бири. Ушул эле автордун «Балдарга насыят» деген ырын окутууда биринчи кезекте тексттеги түйүндүү сөз болгон «ырыскы» деген түшүнүктүн кыргыз элинин салттуу маданиятындагы орду, мааниси каралат жана окуучулардын тилдик-коммуникативдик жана этномаданий компетенттүүлүктөрү калыптанат.

Андан ары IV класстардын автору А.Токтомаматов болгон «Адабий окуу» китебиндеги Э.Ибраевдин «Сүтгөн эмне жасалат» деген ырын адабий-теориялык, тилдик-коммуникативдик, этномаданий компетенттүүлүктөргө таянып талдоонун жолдору чагылдырылат. Бул ырды окуу менен балдар «ак», «көнөчөк», «көөрчөк» деген этномаданий лексика менен таанышып, кыргыздардын мал чарбачылыгына байланыштуу жашоо-тиричилигин андаштырат. Мугалим ырды үйрөтүүдө окуганга чейин, окуу учурунда, окугандан кийинки стратегияны колдонуп, оозеки жана жазуу тапшырмаларын берүүгө болот. Мисалы, «Сүйлөм: түзүү, жайылтуу, бириктирүү» ыкмасы аркылуу окуучулар өз сөздөрү менен карточкадагы сүйлөмдөгү бош орундарды толтуруп ыр саптарын жазууга аракеттенишет.

Бул сабактан күтүлүүчү натыйжалар эмнелер болду? Аны төмөнкү 3.1. таблицадан көрүүгө болот.

3.1. Таблица - Э.Ибраевдин «Сүттөн эмне жасалат?» деген ырын талдоо процессинде окуучулар ээ болуучу компетенттүүлүктөр

Компетенттүүлүктүн багыттары	Окуучулар ээ болуучу компетенттүүлүктөр
Адабий-теориялык	
-ырдагы идея, тема; -ырдагы предметтүүлүк; -ырдагы образдуулук; -ырдагы поэтикалуулук; -ырдын түзүлүшү.	-ырдын идеясы эмнеге байланыштуу экендигин аңдап билет; -ырдын темасын талдайт; -образдуу сөздөрдү ылгай билет; -автордун жазуу бөтөнчөлүгүн аңдап билет; -куплет, уйкаш, ыргак (ритм) жөнүндө билимин тереңдетет.
Тилдик-коммуникативдик	
-ырдын текстинен жаңы сөздөрдү табуу; -ырды негиз кылып ой бөлүшүү, баарлашуу; -ырдагы сөздөрдү колдонуп, кеп байлыгын өнүктүрүү; - “сынчыл ойломго» ынанымдуу жооптор менен катышуу; - суроо бере билүү ж.б.	-“Уйдун сүтү – тилинде» деген макалдын маанисин түшүнүү жана аны турмушунда колдонуу; -сүт азыктарынын аттарын билүү жана аларды кебинде пайдалана алуу; -ырдын негизинде текст түзүү (оозеки жана жазуу); -ырды кыраат окууга көнүгүү; -ырды уйкаштыктарга таянуу менен оңой жаттай алуу
Этномаданий	
-кыргыз элинин маданиятын билүү; -көчмөн элдин жашоо тиричилиги менен таанышуу; -Ата Журттун ыйыктыгын түшүнүү; -ата-бабаларды, алардын салттарын урматтоо ж.б.	- кыргыз элинин маданиятындагы малга мамилени билишет; - көчмөн элдердин мал асыроо маданиятын түшүнөт; -эмгекчил болууга тарбияланат; -сүткө жана сүт азыктарына мамилеси, аларга урматтоосу жогорулайт ж.б.

Ошентип, бир ырды окутуунун мисалында «Адабий окуу» предметинде башталгыч класстын окуучуларынын компетенттүүлүктөрүн жогорулатуунун мисалдарын көрсөттүк. Алар: ыр жана анын түзүлүшү, ырдагы тема жана идея, образдуулук тууралуу адабий-теориялык компетенттүүлүктөр, кыргыздардын малга мамилеси, эл турмушундагы мал чарбачылыгы тууралуу этномаданий компетенттүүлүктөр, жаңы сөздөрдү үйрөнүү, алардын маанилерин, колдонулуш функцияларын билүү жана кебинде пайдалануу боюнча тилдик-коммуникативдик компетенттүүлүктөр.

Экспериментте көрсөткөндөй башталгыч класстарда көркөм тексттерди, анын ичинде ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окууга жана изилдөөгө үйрөтүү окуучулардын окууга болгон кызыгуусун арттырып, алардын поэтикалык чыгарманы түшүнүүсүн жакшыртат жана адабияттын башка чыгармаларын кабыл алууга, турмушта өз ордун табууга даярдайт.

КОРУТУНДУ

Башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметинде ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутуу көйгөйүнө арналган изилдөөнүн жыйынтыктары төмөнкү тыянактарды чыгарууга мүмкүндүк берет:

1. Башталгыч класстын мугалимдеринин практикалык тажрыйбасын изилдөөнүн, талдоонун, жалпылоонун жана системалаштыруунун жүрүшүндө балдар ырларын окутуу көйгөйү, атап айтканда, башталгыч мектептин 2-4-класстарында «Адабий окуу» предметинде азыркы психологиялык-педагогикалык жетишкендиктерди жана адабиятты окутуунун методикасын эске алуу менен компетенттүүлүктүн негизинде чечилиши мүмкүн экендиги аныкталды. Ошондой эле башталгыч класстардын «Адабий окуу» предмети боюнча жаңы окуу-ченемдик документтерди (мамлекеттик стандарт, программалар, окуу китептери ж.б.) иштеп чыгуу жана иштеп жаткан окуу-ченемдик документтерди өркүндөтүү, мугалим-практиктер мектептин «Адабий окуу» предметинде колдонуу үчүн 2-4-класстардын окуучуларына ырларды окутуунун методикасын, компетенттүүлүктү калыптандыруунун баалоо критерийлерин, ырларды окутуунун салттуу жана инновациялык методдорунун, формаларынын, каражаттарынын комплексин иштеп чыгуу, ырларды окутуу боюнча аудио жана видеоматериалдарды, 2-4-класстарда руханий-адеп-ахлактык сапаттарды, анын ичинде окуучулардын эмоционалдык сезимдерин жана эстетикалык табитин өнүктүрүүгө багытталган сабактардын циклдери, методикалык сунуштары иштелип чыкты.

2. Алынган жыйынтыктар философиялык, адабий, педагогикалык, психологиялык жана методикалык эмгектерди талдоо, изилдөө, жалпылоо жана башталгыч класстарда ырларды окутуунун практикалык тажрыйбасын жалпылоо диссертациялык изилдөөнүн методологиялык негизин иштеп чыгууга мүмкүндүк берди. Башталгыч класстарда ырларды окутуунун тарыхын, XX кылымдын 20-30-жылдарынан баштап окуу программаларын, окуу китептеринин мазмунун, «Адабий окуу» предмети боюнча 2-4-класстар үчүн окуу куралдарын, колдонулган усулдарды, формаларды жана окуу каражаттарын талдоонун, авторлорду жана алардын чыгармаларын изилдөө үчүн тандап алуунун негизинде балдар ырларын изилдөө дайыма жана ырааттуу жүргүзүлүп, программалардын жана окуу китептеринин мазмуну

идеологияга, советтик коомдун жана өлкөнүн турмушундагы өзгөрүүлөргө байланыштуу, ал эми өткөн кылымдын 90-жылдарынан тартып Кыргызстан көз карандысыздыкка ээ болгондон кийин, окуу-ченемдик документтери жаңы мазмун менен алмашылган деген жыйынтыкка келип, башкача айтканда улуттук аң-сезимди көтөрүп, улуттук иденттүүлүктү чагылдыруучу чыгармалар окуу китептерине көбүрөөк киргизилгени белгиленди.

3. Диссертациялык изилдөөдө коюлган максаттарды жана милдеттерди ишке ашырууга башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметинде ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун методикасын иштеп чыгуу жана аны Кыргызстандын 6 эксперименталдык мектебинин мектеп практикасына киргизүүгө көмөк көрсөттү. Ырларды экспрессивдүү окуу, угуу, талдоо жана жаттап алуу боюнча салттуу жана инновациялык методдордун, формалардын, каражаттардын жана ыкмалардын иштелип чыккан комплекси; компетенттүүлүктүн негизинде ырларды окутуунун модели; 2-4-класстардын окуучуларынын адабий-окуу, коммуникативдик-тилдик жана этномаданий компетенттүүлүктөрүн калыптантыруу деңгээлин аныктоо критерийлери; класстар жана темалар боюнча сабактардын иштелмелеринин циклдери, ырларды тандоо, балдар ырларын окутуу боюнча аудио жана видеоматериалдарды колдонуу; мугалим-практиктер үчүн методикалык сунуштар – булардын бардыгы башталгыч класстарда балдар адабиятын комплекстүү окутуунун методикасын өркүндөтүүгө өбөлгө түздү.

4. Башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметинде ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутуу боюнча иштелип чыккан жана апробацияланган методикасынын натыйжалуулугу Кыргызстандын 6 мектебинде педагогикалык эксперименттин жүрүшүндө аныкталды. Ага 2-4-класстын 782 окуучусу тартылып, башталгыч мектептин 2-4-класстарынын окуучуларынын ырларды окуп-үйрөнүүдө окуу-теориялык, коммуникативдик-тилдик жана этномаданий компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу деңгээли эксперименттин калыптануу этабынан кийин 10%га өстү. Мунун жыйынтыгын окуучулардын оозеки жана жазуу иштери, алган билимдерин иш жүзүндө колдонуу көндүмдөрү көрсөтөт.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

Жүргүзүлгөн изилдөө жана анын натыйжалары келечекте иш жүзүндө төмөнкү максаттарды ишке ашырууга мүмкүндүк берет:

1. Башталгыч класстардын «Адабий окуу» предмети боюнча окуу-ченемдик документтерге (мамлекеттик стандарттар, программалар, окуу китептери жана окуу-методикалык куралдар) ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун методикасын өркүндөтүү боюнча сунуштарды киргизүү.

2. Кыргызстандын жогорку окуу жайларынын гуманитардык жана филологиялык адистиктеринин студенттери үчүн, ошондой эле башталгыч класстардын мугалимдеринин квалификациясын жогорулатуу, даярдоо жана кайра даярдоо факультеттери үчүн изилдөөнүн жүрүшүндө алынган материалдарды жана методикалык сунуштарды «Кыргыз адабиятын окутуу методикасы» курсуна киргизүү.

3. Башталгыч класстардын «Адабий окуу» предмети боюнча хрестоматияны даярдоо жана басып чыгаруу, заманбап балдар акындарынын ырларын, мультфильмдерди, иллюстрацияларды, сүрөттөрдү ж.б. жазуу менен аудио-видеоматериалдар түрүндө даярдоо.

4. 2-4-класстар үчүн «Адабий окуу» предметинде ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутуу боюнча сабактардын иштелмелер циклдарын жана мектеп практик-мугалимдери үчүн методикалык сунуштарды даярдоо жана чыгаруу.

Диссертациянын мазмуну төмөнкү эмгектерде чагылдырылган:

1. **Акматова, Ч.А.** Башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметиндеги Токтогул менен Барпынын ырларын окутуунун кээ бир ыкмалары [Текст] / Ч.А. Акматова // ОшМУнун жарчысы. – 2015. – №4. – 26-30-бб.

2. **Акматова, Ч.А.** Нравственное воспитание младших школьников на уроках литературного чтения на кыргызском языке в 3 классе русской школы (на примере использования стихов кыргызских поэтов) [Текст] / Ч.А. Акматова // Материалы сборника научных статей «Молодежь в XXI: философия, психология, право, педагогика, экономика и менеджмент». – Екатеринбург, 2016. – С. 41-43. <https://elibrary.ru/item.asp?id=26874357>

3. **Акматова, Ч.А.** Бакалавр багытында даярдалып жаткан башталгыч класстын мугалиминин компетенттүүлүгүн калыптандыруунун айрым маселелери [Текст] / Ч.А. Акматова // Известия ВУЗов Кыргызстана. – 2016. – №7. – 29-31-бб. <https://elibrary.ru/item.asp?id=26156451>

4. **Акматова, Ч.А.** «Адабий окуу» предмети аркылуу башталгыч класстардын окуучуларынын окуу көндүмдөрүн калыптандыруу [Текст] / Ч.А. Акматова // Известия ВУЗов Кыргызстана. – 2016. – №8. – 145-148-бб. <https://elibrary.ru/item.asp?id=27183818>

5. **Акматова, Ч.А.** Коммуникативдик компетенттүүлүк – мектепке чейинки мекеменин педагогдорунун педагогикалык маданиятынын маанилүү компоненти катарында [Текст] / Ч.А. Акматова // Известия ВУЗов Кыргызстана. – 2019. – №3. – 102-106-бб. <https://elibrary.ru/item.asp?id=41331947>

6. **Акматова, Ч.А.** «Адабий окуу» сабагында башталгыч класстын окуучуларынын окуп түшүнүү компетенттүүлүгүн калыптандыруунун кээ

бир ыкмалары [Текст] / Ч.А. Акматова // Известия ВУЗов Кыргызстана. – 2019. – №4. – 38-42-бб. <https://elibrary.ru/item.asp?id=41354149>

7. **Акматова, Ч.А.** Баарлашуу мугалимдин педагогикалык иш-аракетинин негизи [Текст] / Ч.А. Акматова // ЖАГУнун Жарчысы. – 2019. – №2 (41). –53-58-бб. <https://elibrary.ru/item.asp?id=42504334>

8. **Акматова, Ч.А.** «Адабий окуу» сабагында компетенттүүлүккө негиздеп окутуу [Текст] / Ч.А. Акматова // Известия ВУЗов Кыргызстана. – 2020. –№6. – 257-261-бб.

9. **Акматова, Ч.А.** «Адабий окуу» предметинде окуучулардын этномаданий жана тилдик коммуникативдик компетенттүүлүктөрүн калыптандыруунун усулдары [Текст] / Ч.А. Акматова // Известия ВУЗов Кыргызстана. – 2020. – №6. – 251-256-бб.

10. **Акматова, Ч.А.** Требование к обучению к чтению песен в начальных классов. // Материалы XII Международной научно-практической конференции «Педагогическое образование: традиции, инновации, поиски, перспективы». – Шадринск, 2021. – С. 340-348. <https://elibrary.ru/item.asp?id=46649385>

11. **Акматова, Ч.А.** Formation of tolerant competence of junior classes on the basis of folk pedagogy [Текст] / Ч.А. Акматова // Бюллетень науки и практики. – 2021. – №6.– С. 468-471. <https://elibrary.ru/item.asp?id=46233936>

12. **Акматова, Ч.А.** Компетентностные способы обучения песни в начальной школе по предмету «Литературное чтение» [Текст] / Ч.А. Акматова // Бюллетень науки и практики. – 2021.– №6. – С. 432-438. <https://elibrary.ru/item.asp?id=46233930>

13. **Акматова, Ч.А.** Методика формирования литературно-теоретической компетентности учащихся при обучении детских песен [Текст] / Ч.А. Акматова // Вестник Пермский государственный гуманитарно-педагогический университет. - Пермь, 2021. - №2 – С.106-110.

14. **Акматова, Ч.А.** Вопросы воспитания толерантности у учащихся начальной школы [Текст] / Ч.А. Акматова // Учебный эксперимент в образовании. – Саранск, 2021. - №4. – С.78-84.

15. **Акматова, Ч.А.** 2-класстын адабий окуу китебиндеги балдар ырларынын өзгөчөлүктөрү [Текст] / Ч.А. Акматова // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2021. – №5. – 183-187-бб.

Акматова Чынара Асановнанын «Башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметиндеги ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун методикасы» аттуу темадагы 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Түйүндүү сөздөр: башталгыч класс, адабий окуу, көркөм текст, компетенттүүлүк, окутуунун методдору, тилдик-коммуникативдик компетенттүүлүк, адабий-теориялык компетенттүүлүк, этномаданий компетенттүүлүк, текстти талдоо.

Изилдөөнүн объекти: башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметин окутуунун методикасын өркүндөтүү процесси.

Изилдөөнүн предмети: башталгыч класстарда (II-IV класстар) «Адабий окуу» предметиндеги балдар ырларын компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун методикасы.

Изилдөөнүн максаты: башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметиндеги ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутуу ыкмасын иштеп чыгуу жана анын натыйжалуулугун текшерүү.

Изилдөөнүн методдору: теориялык-методологиялык талдоо; байкоо, анкеттөө, тестирлөө, аңгемелешүү, тажрыйбаларды үйрөнүү, анализ жана синтез, педагогикалык эксперимент.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык маанилүүлүгү: башталгыч класстарда биринчи жолу «Адабий окуу» предметинде ырларды компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун методикасы (салттуу жана инновациялык ыкмалардын, формалардын, методдордун жана каражаттардын комплекси) илимий психологиялык-педагогикалык технологиялардын жана методикалардын заманбап жетишкендиктерин эске алуу менен иштелип чыккандыгы жана педагогикалык эксперименттин жүрүшүндө анын натыйжалуулугу аныкталгандыгы.

Изилдөөнүн практикалык мааниси: Изилдөөнүн жыйынтыктары: а) башталгыч класстардын «Адабий окуу» предмети боюнча мамлекеттик стандарттарды жана программаларды, окуу китептерин жана окуу куралдарын өркүндөтүүдө жана иштеп чыгууда; б) филологиялык жана педагогикалык факультеттерде кыргыз адабиятынын методикасын окутуу курсунда; в) башталгыч мектептин мугалимдеринин квалификациясын жогорулатуу, даярдоо жана кайра даярдоо курстарында; г) башталгыч мектептин окуучуларына ырларды окутуу боюнча аудио жана видео материалдарды иштеп чыгууда колдонулат.

РЕЗЮМЕ

диссертации Акматовой Чынары Асановны на тему: «Методика обучения стихотворения по предмету «Литературное чтение» в начальных классах на основе компетенций» на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения и воспитания (кыргызская литература)

Ключевые слова: начальный класс, литературное чтение, художественный текст, компетентность, методы обучения, коммуникативно-языковая компетентность, литературно-теоретическая компетентность, этнокультурная компетентность, анализ текста.

Объект исследования: процесс совершенствования методики преподавания предмета «Литературное чтение» в начальной школе.

Предмет исследования: методика обучения стихотворениям по предмету «Литературное чтение» в начальных классах (II-IV классы) на компетентностной основе.

Цель исследования: разработать методику обучения стихотворения по предмету «Литературное чтение» в начальных классах на компетентностной основе и проверить ее эффективность.

Методы исследования: теоретико-методологический анализ, наблюдение, анкетирование, тестирование, беседа, обучение через опыт, анализ и синтез, педагогический эксперимент.

Научная новизна исследования: впервые для начальных классов разработана методика обучения стихотворениям по предмету «Литературное чтение» в начальных классах на компетентностной основе» (комплекс традиционных и инновационных способов, форм, методов и средств) с учетом современных достижений научных психолого-педагогических технологий и методик и определена ее эффективность в ходе педагогического эксперимента.

Практическая значимость исследования результаты исследования используются: а) совершенствовании и разработке госстандартов и программ, учебников и учебных пособий по предмету «Литературное чтение» для начальной школы. А соответствии с современными требованиями литературодидактики и методики преподавания, направленных на формирование компетенций учащихся; б) в курсе методики преподавания методики кыргызской литературы на филологических и педагогических факультетах; в) на курсах повышения квалификации, подготовки и переподготовки учителей начальной школы; г) при разработке аудио- и видеоматериалов по обучению стихотворениям учащихся начальной школы и др.

SUMMARY

dissertation research of Akmatova Chynara Asanovna for the degree of candidate of pedagogical sciences in the specialty 13.00.02 - theory and methodology of teaching and upbringing (Kyrgyz literature) on the topic «Methods of competence-based teaching of singing in primary grades on the subject» Literary reading «

Key words: primary grade, literary reading, literary text, competence, teaching methods, communicative and linguistic competence, literary and theoretical competence, ethno cultural competence, text analysis.

Object of study: is the process of teaching the subject «Literary reading» in primary grades (grades II-IV) of general education schools.

Research methods: methods of teaching poems on the subject of "Literary reading" in primary grades (II-IV grades) on a competency-based basis.

The purpose of the study: to develop a methodology for teaching a poem on the subject of "Literary reading" in primary grades on a competency-based basis and to test its effectiveness.

Scientific novelty of the study: The scientific novelty of the study lies in the fact that for the first time in the methodology of teaching Kyrgyz literature in elementary school a methodology has been developed (a set of traditional and innovative approaches, forms, methods and techniques) for teaching poems for children based on competences in "Literary reading" taking into account modern scientific achievements, pedagogical technologies and methods, its effectiveness was revealed in pedagogical experiment.

The practical significance of the study: The practical significance of the study lies in the fact that the results obtained during the study can be used in: a) improving and developing the State Standard and programs, textbooks and teaching aids on Literary reading for elementary school in accordance with modern requirements of literary didactics and teaching methods aimed at developing students' competencies; b) in the course of the methodology of teaching the methodology of Kyrgyz literature at the philological and pedagogical faculties; c) at advanced training courses, training and retraining of elementary school teachers; d) when developing audio and video materials for teaching poems to elementary school students, etc.

Ченеми 60x84 1/16. Көлөмү 1,5 б.т.
Офсет кагазы. Офсеттик басма. Нускасы 100 экз.

ЖИ «Сарыбаев Т.Т.»
Бишкек ш., Раззаковкөчөсү, 49
т. 0 708 058 368